

**ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ
І СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ ЯК УЧАСНИКИ ВІДНОСИН,
ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ**

Постановка проблеми. З утвердженням України як незалежної держави в різних сферах діяльності стали створюватися державні структури управління. Постановою Кабінету Міністрів від 25 квітня 1992 р. № 154 створено Державне агентство України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (ДААСП України) як орган державного управління, що проводило у житті політику України у сфері авторського права.

Основні питання, які поклалися на агентство, були пов'язані з розробкою і прийняттям законодавчих актів, участю України в міжнародній системі охорони авторських прав, входженням, інтеграцією України до міжнародних організацій, які опікуються проблемами авторського права, створенням механізмів, що реально сприяли захисту авторських прав.

На початку формування системи правової охорони права інтелектуальної власності органи державної влади наділялись більш управлінськими повноваженнями, пов'язаними зі здійсненням охорони прав інтелектуальної власності, забезпеченням та формуванням реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, але при цьому не приділялось достатньої уваги саме питанням колективного управління авторськими та суміжними правами.

Згодом державна структура з управління майновими авторськими правами, дивовижним чином еволюціонувала [1] з Державного агентства авторських і суміжних прав у Департамент науки і інтелектуальної власності, потім у Міністерство освіти і науки України і далі — у Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав», залишається на шляху подальшої еволюції (судячи зі змісту належного розпорядження голови ДДІВ) у бік громадського сектора [2, 40].

Організації колективного управління авторськими і суміжними правами стали виступати учасниками відносин, які виникають щодо використання літературних творів.

Вони виступають як особливий учасник посередницьких відносин щодо надання дозволу на використання літературних творів і діють в межах отриманих від авторів повноважень на основі статуту.

Стан дослідження проблеми. Сформульовані теоретичні висновки стосовно ролі організацій колективного управління авторськими та суміжними правами у відносинах щодо використання літературних творів ґрунтуються на результатах досліджень таких фахівців, як М. И. Брагинский, О. Жилінкова, П. М. Бувері, С. В. Бондаренко, С. П. Гришаев, И. А. Блинец, О. В. Черкашина.

Варто погодитися з позицією П. М. Бувері [3, 227–237], який зазначає, що діяльність організацій колективного управління майновими правами авторів,

інших осіб, що мають авторське право, суб'єктів суміжних прав, безперечно, позитивна. Самі суб'єкти авторських і суміжних прав не завжди можуть раціонально використати свої майнові права чи розпорядитися ними в силу різних факторів. Однак раніше тільки у науковій літературі йшлося про можливість здійснення колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права, а також суміжних прав і створення відповідних організацій. Разом з тим з прийняттям незалежності України зроблена перша спроба закріпити дане положення на законодавчому рівні, тому виникла необхідність дослідження втілення цієї норми на практиці.

Виклад основних положень. З прийняттям 23 грудня 1993 р. Закону України «Про авторське право і суміжні права» [4] вперше на законодавчому рівні в Україні було закріплено можливість здійснення колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права, а також суміжних прав і створення відповідних організацій. Розділ IV «Колективне управління майновими правами» вказаного закону містив дві статті 39 та 40, які визначали порядок створення та діяльності організацій колективного управління. Зокрема, ст. 39 передбачала, що з метою забезпечення майнових прав авторів та інших осіб, які мають авторське право і суміжні права, ці особи можуть доручати управління своїми майновими правами на колективній основі організаціям, які не мають права займатися комерційною діяльністю.

Слід також звернути увагу, що ЦК України оминає своєю увагою питання здійснення колективного управління правами авторів.

В редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. вже більш детально регламентується порядок здійснення колективного управління правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Законодавець спробував врахувати все найкраще, що було напрацьовано у світі у цій галузі та беручи до уваги досвід, який був набутий в Україні.

Крім цього, слід звернути увагу й на регламентування ставок оплати за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти авторського права та суміжних прав.

Останнім часом в Україні активно формується система організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Звісно, законодавство надає альтернативні можливості для управління суб'єктами авторського права та суміжних прав своїми майновими правами: особисто, через свого повіреного, через організацію колективного управління. Саме спосіб управління майновими правами за допомогою організацій колективного управління є найбільш дієвим та розповсюдженим у всьому світі [5, 49].

Протягом 90-х років ХХ століття до ліквідації у 1999 р. фактично єдиною організацією, яка здійснювала управління майновими правами суб'єктів авторського права в Україні, було Державне агентство з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України на базі Державного агентства з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України було створено Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (далі — ДП УААСП) [6], яке

стало правонаступником Державного агентства з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України в частині здійснення колективного управління майновими правами авторів та суб'єктів суміжних прав. ДП УААСП належить до сфери управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та підпорядковано Державній службі інтелектуальної власності (далі — ДСІВ). ДП УААСП є постійним членом CISAC з грудня 2005 р. [7, 196–197].

У 2002 р., після підписання наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління», ситуація різко змінилась. Сьогодні на облік у ДСІВ взято 11 організацій колективного управління. Після тривалого часу так би мовити монопольного панування у цієї сфері ДП УААСП у правовласників з'явилась реальна можливість вільного вибору тієї організації колективного управління, яка викликає їх довіру, можливість дійсно вільно вибирати контрагента в договорі. Проте окремим положенням чинного законодавства викликають певні труднощі при вирішенні питання про можливість якісного виконання деякими організаціями колективного управління покладених на них законодавством функцій саме з огляду на склад засновників.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначив способи управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Вони можуть управляти своїми правами: особисто; через свого повіреного; через організацію колективного управління.

Щодо першого способу Закон України «Про авторське право і суміжні права» не дає пояснення. Він є не чим іншим, як фактичним дублюванням виключних майнових прав, закріплених за суб'єктами авторського права та суміжних прав, на використання власних об'єктів.

Суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав може доручити управління своїми майновими правами повіреному на підставі укладеного з ним договору доручення. Здійснюючи управління майновими правами, повірений діє у межах повноважень, переданих їй суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав. Оскільки Закон не встановлює додаткових вимог до такого договору, можна припустити, що його форма і зміст мають відповідати вимогам цивільного законодавства України щодо договору доручення.

Стаття 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено можливість здійснення управління майновими правами організаціями, які створюють суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, що мають статус юридичної особи згідно із законом.

Крім того, суб'єкти авторського права та суміжних прав можуть доручати управління правами на колективні основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що організації колективного управління діють на основі статутів, які затверджують в установленому порядку, і в межах повноважень, одержаних від суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі відповідних цивільно-правових договорів.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається утворення окремих організацій, які управляють певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав [7, 189–190].

В більшості випадків автори і власники суміжних прав не самі реалізують свою правомочність, а передають права на використання творів іншим особам. При цьому можливі ситуації, коли автор або інший правовласник не може реально проконтролювати, хто і як використовує його твір. Зокрема, йдеться про використання твору на радіо, телебаченні, публічному виконанні і т.д., коли одночасно використовується велика кількість творів і об'єктів суміжних прав, що належать різним суб'єктам права. У таких випадках Закон України «Про авторське право і суміжні права» допускає створення спеціальних посередників — організацій, що управляють майновими правами на колективній основі [8, 30].

Основні риси змішаних договорів наведені М. І. Брагинським [9, 60–62]. Спираючись на ці риси, можна віднести договори колективного управління авторськими правами саме до змішаних договорів, оскільки:

- договір колективного управління майновими авторськими правами складається з елементів двох видів договорів: договорів доручення і договорів розпорядження майновими правами на твір;
- договори доручення і розпорядження майновими правами на твір прямо названі в ЦК України;
- договори колективного управління майновими правами на твір прямо не визначені в цивільному законодавстві України;
- зв'язок між правовим режимом елементів договорів, які входять до складу даного договору, є очевидним;
- у Законі України «Про авторське право і суміжні права» прямо вказано, що організації колективного управління діють на безвідплатній основі (ч. 2 ст. 48).

Висновки. Слід підкреслити, що термін «колективне управління» не несе ніякого ідеологічного навантаження, а має на увазі організаційну і економічну специфіку відповідного способу реалізації авторських і суміжних прав. Цей термін широко використовується, наприклад, в законодавчих актах Європейського Співтовариства, в матеріалах ВОІВ, в науковій літературі [10, 200–201].

Колективне управління правомірно розглядати як діяльність відповідних суб'єктів (організацій по колективному управлінню правами), направлену на реалізацію можливостей, що містяться в змісті майнових прав, переданих автором на колективній основі.

При такому розумінні колективного управління діяльність організацій по управлінню правами на колективній основі можна розділити на дії:

- що є колективним управлінням правами (укладення договорів з користувачами; збір, розподіл і виплата винагороди);

— що сприяють ефективному здійсненню управління (до них відносяться дії по роботі з інформацією):

— що сприяють реалізації творчого потенціалу соціуму (зокрема, представлення пропозицій і висновків з питань вдосконалення законодавства про авторське право, участь в культурних і інформаційних заходах).

Діяльність організації управління майновими правами на колективній основі здійснюється в інтересах усіх правоволодільців (категорій правоволодільців), які представляються такою організацією.

Звернемо увагу на певні проблемні питання. Наприклад, вирішення питання про збір винагороди. Проблематично вирішення питань про те, чи не виникає внутрішньої суперечності між ст. ст. 15 та 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якщо в першій із зазначених всім організаціям колективного управління надаються повноваження по укладенню авторських договорів з користувачами твору, а гроші, відповідно до ст. 43, все одно йдуть від користувачів твору до чотирьох уповноважених організацій колективного управління, а не до всіх. Утім, законодавець невпевнено постарався захистити автора від зловживань, вказавши у Законі України «Про авторське право і суміжні права», що організація колективного управління не має на меті отримання прибутку.

Однак це не нівелює іншої проблеми — контролю. Контролю над діяльністю уповноважених та інших організацій колективного управління немає ані з боку ДСІВ, ані з боку будь-яких інших органів. ДСІВ лише здійснює нагляд над організаціями колективного управління.

ЦК України надає можливість укладення договорів від імені будь-яких авторів тільки офіційно акредитованим організаціям з колективного управління авторськими правами (передбачається, що в кожній зі сфер діяльності діятиме лише одна така акредитована організація). Решта всіх організацій по управлінню правами на колективній основі може представляти лише тих авторів, з якими вони уклали відповідні договори. Вважаємо таке рішення оптимальним, оскільки, з одного боку, відмова від можливості організацій укладати договори від імені будь-яких авторів повністю викликає труднощі при масовому використанні творів, з іншого боку, процедура акредитації дозволить контролювати діяльність таких організацій.

Слід зазначити, що особи, які набули майнові права на підставі ліцензійного договору, мають право передавати їх за договором третім особам.

Література

1. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : указ Президента України від 13 берез. 1999 р. № 250/99 // Урядовий кур'єр. — 1999. — № 48. (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 1573/99 від 15 грудня 1999 р.)
2. Ступак С. Становлення суспільної практики з колективного управління майновими правами в Україні // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 8. — С. 40–45.
3. Бувері П. М. Колективне управління: сучасний етап і перспективи. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід. Кн. 2. Виступи, статті європейських спеціалістів / П. М. Бувері ; уклад. В. С. Дроб'язко. — К. : Вид. дім «Ін Юре», 2001. — 460 с.

4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 6 січ. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 8.
5. Коллективное управление авторским правом и смежными правами. Исследования и рекомендации по созданию и деятельности организаций по коллективному управлению правами / Всемирная Организация Интеллектуальной Собственности. — Женева, 1990. — 109 с.
6. Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1992 р. № 154 (Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМ України № 1208 від 8 липня 1999 р.)
7. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. — К. : Ін-т інтел. власності і права, 2008. — 288 с.
8. Гришаев С. П. Авторское право / С. П. Гришаев. — М. : ГАРАНТ, 2005.
9. Брагинский М. И. Основы учения о непоименованных (безымянных) и смешанных договорах / М. И. Брагинский. — М. : Статут, 2007. — 79 с.
10. Близнац И. А. Авторское право и смежные права : учебник / И. А. Близнац, К. Б. Леонтьев ; под ред. И. А. Близнаца. — М. : Проспект, 2009. — 416 с.
11. Черкашина О. В. Коллективное управление как одна из функций, осуществляющих управление правами на коллективной основе // Закон и право. — 2009. — № 6. — С. 56–57.
12. Ярова Є. Я. Де мої гроші? Схема збору, розподілу та виплати авторської винагороди // Юридична газета. — 2009. — 27 січ. — С. 23.

Анотація

Кирилюк А. В. Організації колективного управління авторськими і суміжними правами як учасники відносин, які виникають щодо використання літературних творів. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду питання щодо визначення ролі та місця організацій колективного управління авторськими і суміжними правами у відносинах щодо використання літературних творів. Визначено порядок створення та діяльності зазначених організацій. Обґрунтовано необхідність створення даних організацій.

Ключові слова: організації колективного управління авторськими і суміжними правами, учасники відносин, використання літературних творів, управління майновими правами, суб'єкти авторського права.

Аннотация

Кирилюк А. В. Организации коллективного управления авторскими и смежными правами как участники отношений по использованию литературных произведений. — Статья.

В статье рассматриваются вопросы относительно определения роли и места организаций коллективного управления авторскими и смежными правами в отношениях по использованию литературных произведений. Определен порядок создания и деятельности указанных организаций. Обоснована необходимость создания этих организаций.

Ключевые слова: организации коллективного управления авторскими и смежными правами, участники отношений, использование литературных произведений, управление имущественными правами, субъекты авторского права.

Summary

Kirilyuk A.V. Organizations of Collective Management Author and Contiguous Rights As Participants of Relations on the Use of Literary Works. — Article.

The article is devoted are examined in relation to determination of role and place of organizations of collective management author and contiguous rights in relations on the use of literary works. The order of creation and activity of organizations is certain. The necessity of creation of these organizations is grounded.

Keywords: to organization of collective management author and contiguous rights, participants of relations, use of literary works, management, author legal subjects, property rights.